

Ю. М. Бохан, Наёмная войска ў Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст., Мінск, 2004, 91 с.

Baltarusių istorikas J. Bochanas gerai žinomas LDK karybos istorijos tyrinėtojams. Išleista jo monografija, skirta XIV–XVI a. LDK kariuomenės ginkluotei¹, yra parašęs nemažai LDK karybos istorijai skirtų straipsnių², todėl naujas jo darbas buvo su nekantrumu lauktas ir negausioje XVI a. LDK karybos istoriografijoje yra svarbus žingsnis į priekį.

Pasirodžiusi knygelė, kaip joje rašoma – mokslo populiarinimo darbas, tačiau yra pirmasis tyrimas, skirtas LDK samdomai kariuomenei. Darbe panaudota gausi istoriografija ir šaltinių bazė. Jis iliustruotas įvairiais anuometiniais piešiniais, knygelės gale pateikiamos XV–XVI a. LDK kavaleristų (husarų, kazokų ir kt.) rekonstrukcijos, kurios leidžia geriau pajusti aprašomos epochos dvasią. Kaip tam tikrą trūkumą reikėtų nurodyti publikaciją, iš kurių paimtos iliustracijos, nebuvimą. Taip pat reiktų pastebėti, kad 58 puslapyje esanti iliustracija vaizduoja ne įvykius prie Polocko, o Starodubo užėmimą.

Pirmuosius samdos atvejus J. Bochanas nurodo buvus dar iki XV a. pabaigos. Jis mini Livonijos arbaletininkus Mindaugo kariuomenėje, samdą Vytauto, Žygimantas Kęstutaičio, Švitrigailos valdymo laikotarpiu. Naują samdomosios kariuomenės raidos etapo pradžią jis išvelgia Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro laikais, kada susiformuoja didžiojo kunigaikščio dvaras, pasirodo pirmosios žinios apie dvaro vėliavą, formuojamą iš vietinių bajorų ir užsieniečių samdinių. Šio Didžiojo kunigaikščio laikais samdomoji kariuomenė pradeda naudoti ir pasienio apsaugai. Tai J. Bochano teigimu, yra visiškai naujas reiškinys. Kalbėdamas apie samdomosios kariuomenės raidą, autorius polemizuoja su lenkų istorikais teigiančiais, kad lenkų samdiniai LDK teritorijoje yra Lenkų karalystės pagalba LDK. Autoriaus manymu, jie laikytini LDK kariuomenės dalimi. Kalbėdamas apie lenkų samdinių priklausymą LDK, J. Bochanas neatkreipia dėmesio į šios formuotės išskirtinumą visoje LDK karinėje sistemoje, kuri turėjo atskirą etmoną, gaudavo didesnę atlyginimą, o kartais veikdavo atskirai nuo pagrindinių LDK pajėgų (pvz., Livonijos karo metu).

Samdomosios kariuomenės organizaciją autorius aptaria aprašydamas kariuomenės ginkluotę. Čia juntama ankstesnių J. Bochano darbų įtaka. Daug mažesnis dėmesys skiriamas rotmistrų ir karių kilmės aptarimui, kuopos struktūrai. Nepakankamai argumentuotai atrodo autoriaus teiginys, kad samdomosios kariuomenės struktūra nuo XV a. pabaigos iki XVIII a. nepatyrė svarbesnių pereinamųjų. Lietuviškoje istoriografijoje jau buvo pastebėta, kad LDK samdomoji kariuomenė formavosi bent iš dviejų prototipų ir šio proceso pabaiga laikytinas XVI a. 5 dešimtmetis³.

¹ Ю. М. Бохан, *Узбраение войска ВКЛ другой паловы XIV– канца XVI ст.*, Мінск, 2002.

² Ю. М. Бохан, *Арганізацыя найманых аддзелаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст.*, *Спадчына*, № 4, 2002; to paties, *Клінковая зброя у Вялікім Княстве Літоўскім ў другой палове XIV - канцы XVI ст.*, *Gistarychna-arkhealagichny zbornik*, nr. 11, 1997, s. 51–70; to paties, *Пласцінавы даспех у Вялікім Княстве Літоўскім ў другой палове XIV - канцы XVI ст.*, *Gistarychna-arkhealagichny zbornik*, nr. 11, 1997, s. 71–87; to paties, *Структура войска Вялікага Княства Літоўскага ў другой палове XIV - XV ст.*, *Castrum, urbis et bellum*, Баранавічы, 2002, s. 79–89.

³ E. Gudavičius, *Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai*, *Karo archyvas*, t. 13, p. 111–112.

Kiek prasčiau J. Bochanui pavyko aptarti samdomosios kariuomenės finansavimo klausimus. Tai, manytume, susiję su nedidele darbo apimtimi. Palyginti nedideliame tekste autorius norėjo aptarti samdomosios kariuomenės samdos kainą ir samdai reikalingų pinigų šaltinius. Tai iš tiesų aktuali ir reikalinga problema, tačiau autoriui ne visuomet pavyko pasirinkti būdingiausias šaltinius vienam ar kitam klausimui iliustruoti. Štai, pavyzdžiui, XVI a. II pusės samdinių atlyginimą autorius aptaria naudodamas 1563 m. dokumentą, kuriame atlyginimas skaičiuojamas už tarnybos mėnesį, o jo dydis priklauso nuo turimos ginkluotės (p. 39). Tradiciškai atlyginimas buvo skaičiuojamas už ketvirtį metų ir nepriklausė nuo turimos ginkluotės. Jo pasirinktas pavyzdys yra sietinas su lenkiška tradicija⁴. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad dokumentas išduotas prieš pat Polocko užėmimą, todėl jame nurodytos kainos yra didesnės nei įprasta. Skaitant šią teksto dalį, nepatogumų sukelia ir skirtingų piniginių vienetų (kapų grašių, lenkiškų aukšinių, florenų) naudojimas. Tai neleidžia skaitytojui palyginti pateikiamų skaičių.

Kalbėdamas apie samdomosios kariuomenės finansavimo šaltinius autorius pagrindinį dėmesį sutelkia prie sidabrinės ir pagalvės mokesčių bei pinigų skolinimosi. Nuošalyje lieka „žirgo“ (rus. *поконевские*) mokesčiai ar bauda, kurio raida yra tiesiogiai susijusi su samdomąja kariuomene. Šiame aptarime taip pat pasigedome konkretnių skaičių, kurie būtų iliustravę vieno ar kito mokesčio svarbą. Istoriografijoje šie skaičiai yra nurodyti.

Paskutinė tyrimų kryptis, kurią išskyrė J. Bochanas, yra karo tarnybos atlikimas. Jos pristatymas nukreiptas keliomis kryptimis. Pirmiausia autorius aptaria tai, ką galima būtų pavadinti kasdienybės istorija. Surinkta daug šaltinių, kurie puikiai iliustruoja samdinių santykius su vietiniais gyventojais, kaip buvo apūpinama maistu, kitas kasdienes istorijos situacijas. Kita svarbia problema yra karo tarnybos atlikimas, kuri aprašoma remiantis kariniu artikuliu.

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, norėtusi pasidžiaugti, kad autoriui, kad ir nedideliame darbe, pavyko pristatyti iš tiesų daug su samdomąja kariuomene susijusių problemų, jas iliustruoti iškalbingais, nors ne visuomet būdingais šaltiniais. Skaitytojas, perskaitęs jo knygele, tikrai susidarys aiškų ir tikslų samdomosios kariuomenės paveikslą. Tarp pagrindinių darbo trūkumų reikėtų minėti lietuviškos istoriografijos nežinojimą, nors, kiek leidžia spėti kiti J. Bochano darbai, jis turi galimybę ją domėtis. Taip pat manytume, kad ne visiškai tiksliai sudėlioti akcentai. Daugiau dėmesio galėjo būti skirta kariuomenės struktūrai ir finansavimui, o mažiau dėmesio skirta, kaip atlikdavo karo tarnybą. Manytume, kad tai svarus indėlis į LDK karo istorijos tyrimus, leisiantis kitiems tyrinėtojams išsamiau domėtis jau svarstytomis problemoms.

Gediminas Lesmaitis
Vilnius, 2006 m. vasario 2 d.

⁴ G. Lesmaitis, LDK samdomosios kariuomenės dydis ir išlaikymo kaštai Livonijos karo pirmojo etapo metu (1557-1569 m.), Lietuvos istorijos metraštis, 2004 metai, Vilnius, 2005, p. 37-38.